

Nacka tingsrätt

Mark- och miljödomstolen Avdelning 4

Djurgårdens Hembygdsförening (DHF) har tagit del av Stockholms stads yttrande 2015-04-13 i mål nr P 6304-14 angående detaljplan för Norra Djurgårdsstaden Gasklocka 3 och 4.

DHF tar tillfället i akt att delge domstolen en kritisk granskning av yttrandet.

DHF begränsar sig till sitt kompetensområde i sak och granskar endast vad staden anfört under rubrikerna Planens syfte, Påverkan på stads- och landskapsbild, Påverkan på riksintresset för kulturmiljövården samt Gasverket som industrihistoriskt byggnadsminne.

Planens syfte och Gasverket som industrihistoriskt minnesmärke

”Detaljplanens syfte är att möjliggöra bebyggelse för i huvudsak bostadsändamål och kultur på mark som tidigare saknat detaljplan men använts för industriändamål. Planen omfattar två befintliga gasklockor uppförda 1910 – 1930. Den äldre och lägre gasklockan (Gasklocka 3) bevaras och omvandlas för kulturellt ändamål. Den yngre och högre (Gasklocka 4) rivs och ersätts med en ny byggnad med bostadsändamål samt utrymmen för lokaler och service i markplan. *Beträffande den gasklocka som rivs har utgångspunkten för planarbetet varit att bevara och förstärka den befintliga gasklockans funktion som landmärke i staden*” (vår kursivering). Så skriver stadskontoret.

Vi återkommer till den inledande meningen. Nu tar vi istället upp den avslutande och kursiverade meningen till granskning, grundbulten i stadens marknadsföring av projektet.

Stadskontoret repriserar samma tanke under rubriken Påverkan på riksintresset. ”Stadens bedömning är att den höga gasklockans funktion som landmärke består men med ny utformning och som symbol för den nya miljöstadsdelen.”

Låt oss ponera en detaljplan som innebär rivning av Ridderholmskyrkans torn och föreslår en nybyggnad på samma plats som reser sig 40 meter högre än den nuvarande tornspiran. I analogi med stadens nyss citerade tänkande skulle argumentationen för planen kunna formuleras så här. ”Stadens bedömning är att det höga kyrktornets funktion som landmärke består men med ny utformning och som symbol för en stad i världsklass.” Eller ännu anstötligare. ”Beträffande det kyrkotorn som rivs har utgångspunkten för planarbetet varit att bevara och förstärka det befintliga kyrktornets funktion i staden.”

Bakom resonemanget ligger naturligtvis den grundläggande vanföreställningen, att gasklocka 4 varken i sig eller som del av Värtans gasverk har ett bevarandevärde jämförbart med traditionellt mera bemärkta monument i kommunen.

Den vanföreställningen grundar sig på en kunskapsbrist i planprocessens begynnelse, delad av Stockholms stad och länsstyrelsen i Stockholms län. Den har därefter tillsammans med en envis motvilja att ta till sig ny kunskap präglat stadens och länsstyrelsens uttalanden och beslut under samrådsskedet, utställningsskedet, antagandeskedet och under överklagningsprocessen. Vad stadskontoret nu skriver under rubriken Gasverket som industrihistoriskt byggnadsminne är bara en upprepning av planbeskrivningens gång på gång tillbakavisade påståenden om det kulturhistoriska värdet hos Gasklocka 4.

”I planbeskrivningen konstateras att den (Gasklocka 4) inte är unik i sitt slag. *Mellan 1915 och 1932 byggdes 250 gasklockor av denna typ runt om i världen och återfinns idag i städer som Göteborg, London, Wien Oberhausen m.fl.*”(stadskontorets kursivering).

”Inte unik i sitt slag”!?

Låt oss pröva ett annat föremål för det kursiverade påståendet. *Mellan 1908 och 1927 producerades T-Forden i drygt 15 miljoner exemplar, varav 50 000 såldes på den svenska marknaden.*

Vore den sista bevarade T-Forden kulturhistoriskt mindre värd för att den tillverkades i miljontals exemplar och spreds över hela världen? Eller gäller kanske det motsatta?

Den första frågan om gasklockans unicitet gäller således inte hur många exemplar som tillverkades, utan hur många av dem som har bevarats. Om det vet stadskontoret ingenting. Vad Göteborg angår har kommunen sedan länge beslutat om rivning av stadens M.A.N. gasometer. När beslutet fullföljts är Gasklocka 4 ”unik i sitt slag” i Sverige. Vad London angår syftar stadskontoret kanske på gasklockorna av märket M.A.N. i Battersea. Enligt gällande plan för områdets förnyelse ska de rivas (möjligen är de redan rivna). I Wien finns veterligen ingen M.A.N. gasometer, sannolikt syftar stadskontoret på de gasklockor i stadsdelen Simmering som är av samma typ som Ferdinand Bobergs klockor i Värtan och som sedan länge omvandlats till bostäder. Till Oberhausen återkommer vi.

Gasklocka 4 i Stockholms stad är förvisso inte den enda M.A.N. gasometer som man alltså kan finna i Europa och på andra kontinenter. Även om de numera är mycket få. Därför måste en andra fråga ställas för att klargöra gasklockans unicitet. Den avser klockans historiska och rumsliga kontext. För att få svar på den frågan har vi, som framgått av tidigare yttranden, konsulterat The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH). Efter ytterligare undersökningar framstår det klart att de fem gasklockorna i Värtan tillsammans bildar ett enastående industrihistoriskt monument. Mot den bakgrunden har TICCIH fört upp gasklocka 4 på alarmlistan Heritage at Risk.

Vi noterar att stadskontoret låtsas som om en sakkunnig, internationell opinion i saken inte ens existerar. Istället citeras och åberopas i sak helt obsoleta uttalanden i den några år gamla planbeskrivningen. Vi noterar också att den antikvariska förundersökning (Nyréns Arkitektkontor 2010) som stadskontoret hänvisar till explicit bedömde gasverkets kulturhistoriska värde utifrån ett lokalt och regionalt perspektiv. Att pröva saken i ett internationellt perspektiv var det inte fråga om.

Under rubriken Gasverket som industrihistoriskt byggnadsminne hänvisar stadskontoret också till länsstyrelsens myndighetsroll i ärenden om byggnadsminnen (3 kap Kulturmiljölagen). ”Länsstyrelsen behandlar sedan 2012 ett ärende om byggnadsminnesförklaring av gasverksområdet, men har ännu inte beslutat i frågan.” Till det ska sägas att länsstyrelsen mottagit två väckta frågor om byggnadsminnesförklaring av gasverket åtskilligt tidigare, nämligen 2004-07-21 och 2006-05-25. Den senare tar upp frågan om gasverkets kulturhistoriska betydelse i ett internationellt perspektiv. Inga utredningar har gjorts och inga beslut har fattats av länsstyrelsen i vare sig 2004 eller 2006 års ärenden. Stadskontoret skriver att länsstyrelsen sedan 2012 (sic!) behandlar frågan om en byggnadsminnesförklaring och sedan dess inte utnyttjat sin möjlighet att i avvaktan på ärendets slutliga avgörande meddela förbud mot åtgärder som kan minska eller förstöra det kulturhistoriska värdet (3 kap 5 par Kulturmiljölagen).

Det framgår inte huruvida stadskontoret syftar till en skoningslös kritik av länsstyrelsens handläggning eller i den handläggningen söker stöd för rivningen av gasklocka 4.

I sammanhanget kan det vara skäl att citera marknadsföringen av ett annat historiskt intressant gasverk med två bevarade gasometrar av samma typ som Gasklocka 3. ”Just as Rome has the Coliseum, New York has the Empire State Building, Paris has the Eiffel Tower and Cairo has the Pyramids – in Bethnal Green, we have the awe-inspiring pair of gasometers towering over the canal.”

Tänkvärt.

Påverkan på riksintresset för kulturmiljövården och Planens syfte

Under rubriken Påverkan på riksintresset tar stadskontoret upp frågan om förutsättningarna för återanvändningen av gasklocka 4.

DHF ansluter sig helt till syftet med detaljplanen, nämligen att den ska möjliggöra bebyggelse för i huvudsak bostadsändamål och kultur. Problemet är att staden farit vilse i bedömningen av hur det syftet bäst ska tillgodoses med hänsyn till kulturhistoriska värden, inverkan på riksintresset och påverkan på nationalstadsparken. Vår bedömning är att villfarelsen inte bara beror på okunskap utan även ointresse av att ta del av hur motsvarande frågeställningar tagits om hand utanför kommungränsen.

Stadskontoret framhåller att möjligheterna att komplettera Gasklocka 4 med bostäder utan rivning har övervägts och lett till slutsatsen att den inte lämpar sig för bostadsändamål. Det övervägande som gjorts har realistiskt sett varit meningslöst, mera meningsfulla alternativ har däremot inte prövats. Ett exempel på ett sådant alternativ är M.A.N. gasometern i Oberhausen, ett av Europas mest fantastiska - och välbesökta - rum för skilda slag av kulturevenemang. Världsklass.

Gasklocka 3 lämpar sig däremot utomordentligt väl för återanvändning för bostadsändamål. Ett arkitektoniskt intressant exempel är inbyggnaden av 210 lägenheter i motsvarande gasklocka i Dublin (2008). Eller den just nu aktuella omvandlingen till bostäder av motsvarande gasklockor vid Kings Cross i London. Allt och mer därtill åtkomligt på nätet.

Påverkan på riksintresset för kulturmiljövården och på stads- och landskapsbild

Stadskontoret hänvisar under respektive rubriker till länsstyrelsens analyser och beslut. Vi hänvisar på goda grunder till vår kritiska granskning av dem i överklagandet till domstolen. Särskilt vill vi erinra om analysen av nybyggnadens negativa verkan på Nationalstadsparken. (Avsnitt 3. Ett fyrtorn för Nationalstadsparken).

Avslutningsvis

DHF vill i anledning av stadskontorets yttrande ytterligare peka på den formella grunden för överklagandet.

”Vi konstaterar att länsstyrelsen i sin överprövning inte beaktat den förnyelse och fördjupning av kunskapsunderlaget i den internationella kulturmiljövårdens perspektiv som redovisats i Djurgårdens Hembygdsförenings och andra ideella organisationers överklaganden. Vi konstaterar också att detaljplanen inte är förenlig med bestämmelserna i ÄPBL.”

(Avsnitt 1.2. Nya kunskaper – ingen förnyad prövning) .

Detta ärende handläggs av föreningsmedlemmarna Joen Sachs och Christian Laine.

Djurgårdens Hembygdsförening, den 8 maj 2015

Karin Lidmar,
Ordförande i styrelsens plangrupp